

ספר שמואל ב' פרקים ז-י, ביסוס הממלכה

נושא	פרק	תכנים מרכזיים	נקודות והצעות להוראה
<p>הוראת הפרק פרק זה הוא פרק ארוך, ויש להבהיר את תוכנו. הצעתנו היא ללמוד מתוך הפסוקים את תחילת הפרק בפסוקים א-ז, ואילו את שאר הפרק להסביר בעל פה ובקצרה, תוך תשומת לב לפסוקים המרכזיים.</p> <p>"וְיְהִי בַלֵּילָה הַהוּא" חז"ל למדו מפסוק זה את מעלת דוד, שהיה זריז במלאכתו ומסור לה', ועל כן היה צורך לעצור בעדו, שאלמלי כן היה כבר מתחיל בעבודה עוד באותו לילה: "אמר רבי חנינא בר פפא: אמר לו הקב"ה לנתן: האדם הזה שאני משלחך אצלו, מהיר הוא! שמא ישכור פועלים ונמצאתי מפסידו. מהר ואמור לו: לא אתה תבנה הבית. רבי סימון אומר: האדם הזה שאני משלחך אצלו, נדרן הוא! כענין שנאמר "אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי", שמא יאמר איני אוכל ואיני שותה עד שאעשה כך, ונמצאתי מפסידו (ילקוט שמעוני, קמג)</p> <p>מדוע לא בנה דוד את בית המקדש? לשאלה זו אין תשובה מפורשת בפרקנו. אמנם בספר דברי הימים נאמר בצוואת דוד לשלמה: "אני ה'ה עם לְכָבִי לְבָנוֹת בַּיִת לְשֵׁם ה' אֱ-לֹהֵי, וְיְהִי עָלַי דְּבַר ה' לֵאמֹר דָּם לְרַב שְׁפָכְתָּ וּמִלְחָמוֹת גְּדֹלוֹת עָשִׂיתָ לֹא תִבְנֶה בַיִת לְשֵׁמי כִּי דָמִים רַבִּים שְׁפָכְתָּ אַרְצָה לְפָנַי.."</p> <p>בית דוד וכסא דוד שני ביטויים אלו משמעותיים מאד בפרק, אשר בו הבטחה גדולה לבית דוד, - בניו והמשך משפחתו - שיהיו משפחת המלוכה בישראל: "וְהָגִיד לְךָ ה' כִּי בַיִת יַעֲשֶׂה לְךָ ה'". הביטוי "כסא דוד" גם הוא מופיע בהקשר לאותה הבטחה: "כִּסֵּאֲךָ, יְהִי נְכוֹן עַד עוֹלָם". אנו מכירים ביטויים אלו במקורות רבים נוספים, וכגון הנזכר בתפילה בברכת "בונה ירושלים": "תִּשְׁכַּחַן בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עֵירָךְ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וְכִסֵּא דָוִד עֲבָדְךָ מִהֲרָה בְּתוֹכָהּ תִּכְיֶין".</p> <p>משימה לתלמידים אפשר לבקש מהתלמידים לסמן את כל הפעמים בהן מופיעה המילה 'בית' (והטיותיה) בפרק, ולמייין את המופעים למשמעות בית לדוד / בית לה'.</p>	<p>א-ז: תכניתו של דוד לבנין המקדש - לאחר ששקטו המלחמות הראשונות, ודוד התבסס במלכותו, ביקש דוד לבנות את בית המקדש; דברי דוד לנתן: "רְאֵה נָא! אֲנִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים, וְאֶרֶון הָאֱ-לֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הִרְיָעָה?! ותשובת נתן: "כֹּל אֲשֶׁר בְּלִבְךָ לַעֲשֵׂה כִּי ה' עִמָּךְ!"</p> <p>אך באותו הלילה מצווה ה' את נתן לעצור בעד דוד, שעדיין לא הגיע הזמן לבנין הבית, וכשם שבימי המדבר, או בימי שילה, הקב"ה יכול היה לשכון "בְּאֵהָל וּבְמִשְׁכָּן" ולא ב"בית אֲרָזִים", כך גם כעת.</p> <p>ח-יז: הבטחת ה' לדוד שבנו יבנה את בית המקדש, והבטחה למלכות בית דוד שתכון עד עולם, "וְנָאֵמְן בֵּיתְךָ וּמִמְלַכְתְּךָ עַד עוֹלָם!". כִּסֵּאֲךָ יְהִי נְכוֹן עַד עוֹלָם!"</p> <p>יח-כט: דוד עומד לפני ה' בתפילת תודה נרגשת ומרוממת: "...אֲתָה ה' צְבָאוֹת אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל גְּלִיתָה אֶת אֲזֵן עֲבָדְךָ לֵאמֹר בַּיִת אֲבַנֶּה-לְךָ עַל כֵּן מִצָּא עֲבָדְךָ אֶת לְבוֹ לְהִתְפַּלֵּל אֵלֶיךָ אֶת הַתְּפִלָּה הַזֹּאת...וּמִבְרַכְתְּךָ יְבָרַךְ בַּיִת-עֲבָדְךָ לְעוֹלָם.."</p>	<p>הברית לבית דוד ז (1)</p> <p>ביסוס הממלכה</p>	
	<p>פרק בינלאומי בפרק זה מתוארות מלחמות דוד במרחב הבינלאומי. מלחמות אלו מבססות את הבטחון וההגנה של ממלכת דוד, מרחיבות את גבולותיה, ומקנות לו "שם" בקרב גויים רבים. שמונה עמים נזכרים בפרק, ובכל אחד מהם התרחשות שונה: פלשתים, מואב, ארם-צובה, ארם-דמשק, חמת, עמון, עמלק, אדום. ריבוי ההתרחשויות במרחב הגיאוגרפי-מדיני קשה להבנה</p>	<p>פרק זה יילמד באופן כללי.</p> <p>א-יד: דוד מבסס את ממלכתו ויוצא למלחמות כנגד כל האויבים המאיימים על עם ישראל ממערב (פלשתים), מדרום (אדום ועמלק)</p>	

	<p>כיבושי דוד</p> <p>ח (1)</p>	<p>וממזרח (מואב עמון והארמים). בחלק מהמקומות שכבש דוד (ארם-דמשק, אדום) הוא משעבד אותם על ידי השארת "נְצָבִים" במקום. במלחמותיו של דוד שלל רב, ועל אלו נוספה מתנתו של תעי מלך חמת אשר שלח את בנו להודות לדוד על הכאת הארמים "וּבְיָדוֹ, הָיוּ כְּלֵי-כֶסֶף וְכְלֵי-זָהָב--וְכָלֵי נְחֹשֶׁת". את אלו כאלו "הַקְּדִישׁ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לַה'" כדי לבטא את הכרתו כי ה' בעזרו כנאמר בפסוק יד: "וַיִּזְשַׁע ה' אֶת-דָּוִד בְּכָל אֲשֶׁר הָלַךְ".</p> <p>טו-יח: ממשלת דוד – מלכותו של דוד נכונה בידו, והכתוב מתאר אותה במילים: "וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מְשֻׁפֵּט וְצָדֵקָה לְכָל עַמּוֹ"; הממלכה מאורגנת באמצעות בעלי תפקידים ושרים: יואב בן צרויה על הצבא, שריה הסופר, צדוק ואחימלך הכהנים.</p>
	<p>החסד עם מפיבשת</p> <p>ט (1)</p>	<p>א-ד: ציבא ומפיבשת לאחר ביסוס ממלכתו נפנה דוד לבקש שאר זכר לבית שאול כדי לעשות עימו חסד "בְּעֵבֹר יְהוֹנָתָן" (ר' הרחבה); דוד שולח לברר אצל ציבא עבד שאול, וציבא מגלה כי "עוד בן ליהונתן נָכָה רַגְלָיִם" והוא מתגורר בבית מכיר בן עמיאל.</p> <p>ה-יג: החסד – דוד קורא למפיבשת, ומפיבשת בא אצלו בפחד גדול; דוד מרגיע אותו – "אל-תִּירָא! כִּי עָשָׂה אֲעֲשֶׂה עִמָּךְ חֶסֶד בְּעֵבֹר יְהוֹנָתָן אֲבִיר"; איתור שתי הטובות שעושה דוד עם מפיבשת: 1. "וְהִשְׁבַּתִּי לָךְ, אֶת-כָּל שְׂדֵה שְׂאוּל אֲבִיר" 2. "וְאֵתָה תֹאכַל לֶחֶם עַל שְׁלַחְנִי תַמִּיד"; מפיבשת אשר חושב עצמו לבלתי ראוי כלל אל מול המלך משיב למלך בהכנעה גדולה; דוד מצווה את ציבא לעבוד עבור מפיבשת בנחלותיו אשר השיב לו ומפיבשת הופך להיות לאחד מבאי ביתו של דוד, "וּמְפִיבֶשֶׁת יָשָׁב בִּירוּשָׁלַם כִּי עַל-שְׁלַחַן הַמֶּלֶךְ תַּמִּיד הוּא אֹכֵל".</p>
<p>לתלמידים צעירים, ועל המורה לתווך את הפרק ולארגן את המידע בצורה בהירה וכללית, בשיעור אחד ולא יותר. כלי הארגון המרכזי הוא מפת האיזור, כדוגמה המצ"ב מאתר "דעת" - מפת כיבושי דוד. הסבר באמצעות המפה הוא פשוט. המפה מבהירה, לדוגמה, מדוע נחלצו שבטי ארם אלו לעזרת אלו. הארמים היו קואליציה של שבטים חזקים אשר היו מורכבים ממלכויות אזוריות הסמוכות זו לזו ומסייעות זו לזו (ארם-צובה, ארם-דמשק, ארם-נהריים, ארם-מעכה, ארם בית-רחוב). מנגד, הם היו אויבי המרים של תעי מלך חמת מצפון, ולפיכך ברור גם מדוע שלח תעי לדוד "לְשָׂאֵל לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכּוֹ עַל אֲשֶׁר נָלַחַם בְּהַדְדָּעָזָר וַיִּנְהוּ".</p> <p>"וַיִּמְדַּד שְׁנֵי חֳבָלִים לַהַמִּית וּמְלֵא הַחֲבָל לַהַחֲיִית" יחס חריג וקשה זה מעורר תמיהה, והדעת מבקשת להבין את המניע על אף שלא נזכר במפורש בכתוב. אפשר שיש ללמוד מכאן על היות מואב מציק מר ואכזר לישראל (עי' לדוגמה תהלים פרק פג פס' ה-ז), ואילו בחז"ל (מואב ברש"י) נאמר "לפי שהרגו את אביו ואת אמו ואחיו, שנאמר "וינחם את פני מלך מואב" (שמ"א כב ד) ולא מצינו שיצאו משם..".</p> <p>"משפט וצדקה לכל עמו" זהו פסוק חשוב המלמד על הייעוד הראוי של המלך, הדואג לכל עמו לעשות משפט וצדקה, ואין לבו מתנשא על אחיו בשעת גדלותו. ביטוי זה נזכר גם בהגדרת ייעודו של אברהם אבינו (בראשית יח יט)</p>	<p>מילה – זו מילה! לפרקנו יש רקע חשוב והכרחי, והוא מחזיר אותנו לספר שמואל א לימים בהם דוד עודנו משמש לפני שאול: עם הצלחותיו של דוד באה רעה אל שאול אשר היה "עוין את דוד", ואילו יהונתן אהב את דוד אהבת נפש, ובענווה רבה תמך בו, עודד אותו, ואף מילט אותו מיד שאול. בתוך ההתרחשות הזו נכרתת ברית הדדית בין דוד ליהונתן, ובמילים מפורשות מבקש יהונתן כי בעתיד, ולאחר שימלוך ויושבנו אויביו, ינהג דוד בחסד עם זרעו: "וְלֹא תִכְרִית אֶת חֻקְדָּךְ מֵעַם בֵּיתִי עַד עוֹלָם" (שמ"א כ טו) "אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנָה שְׁנֵינוּ...ה' יְהִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זָרְעֶךָ עַד-עוֹלָם. (שם, פס' מב). דוד איננו שוכח לרגע את הברית, וברגע שהממלכה נכונה בידו הוא מבקש "נֹתֵר לְבֵית שְׂאוּל" כדי לעשות "חֶסֶד בְּעֵבֹר יְהוֹנָתָן". זוהי התנהגות אצילית המלמדת על מחויבות עמוקה לברית אשר נכרתה בזמנים עברו, שהיו קשים לדוד.</p> <p>מפיבשת ואיש בשת נזכר לתלמידים את ההבדל בין שני האישים: הראשון נכדו של שאול שהתגלה כעת, ואילו השני בנו של שאול, שאותו כבר פגשנו בתחילת הספר.</p>	

א-ה: מעשה המשלחת לחנון – במות נחש מלך עמון ביקש דוד לעשות חסד עם חנון בנו, כנגד חסד שעשה אביו המת עמדו (ר' הרחבה) "וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְחַנְמוֹ... וַיָּבֵאוּ עִבְדֵי דָוִד אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן"; שרי חנון משכנעים אותו כי כוונת המשלחת איננה לכבד את זכר נחש אלא "בְּעִבּוֹר חֶקֶר אֶת הָעִיר וְלַרְגְּלָהּ וְלְהַפְכָהּ שְׁלַח דָּוִד אֶת עִבְדָּיו אֵלָיָהּ!" ולפיכך מחליט חנון לבזותם מאד "וַיִּגְלַח אֶת חֲצֵי זָקָנָם וַיִּכְרַת אֶת מְדוּיָהֶם (בגדיהם, מלשון מדים) בְּחֲצֵי"; משראה דוד כי האנשים "נִכְלָמִים מְאֹד" הורה להם: "שְׁבוּ בִּירוּחוֹ עַד יִצְמַח זָקָנְכֶם וְשִׁבְתֶּם".

ו-יד: "מלחמה מפנים ומאחור" – משהבינו אנשי עמון כי פעולתם מובילה למלחמה הזעיקו לעזרתם 33 אלף לוחמים מארבע עמים שכנים: ארם-צובה, ארם בית רחוב, מעכה, וארץ טוב; יואב בן צרויה שיצא לערוך מלחמה ברבת עמון "פְּתַח הַשָּׁעַר" מצא עצמו לכוד בין הכוחות היוצאים אליו מתוך העיר לבין שבטי ארם, שבאו לסייע מאחור "אַרְם צוֹבָא וְרוּחַב וְאִישׁ-טוֹב וּמַעֲכָה... בַּשָּׂדֶה"; בראות יואב "כִּי הִיְתָה אֵלָיו פְּנֵי הַמְּלָחְמָה מִפְּנִים וּמֵאֲחוֹר", הוא מחלק את הכוחות בינו לבין אבישי ונערך לחימה בשתי הגזרות, תוך שהוא מחזקו בדברי ערבות הדדית ואמונה: "וַיֹּאמֶר אִם תִּחַזַּק אֶרְם מִמֶּנִּי וְהִיְתָה לִי לִישׁוּעָה וְאִם בְּנֵי עַמּוֹן יִחַזְּקוּ מִמֶּנִּי וְהִלַּכְתִּי לְהוֹשִׁיעַ לָךְ. חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמְּנוּ וּבְעַד עָרֵי אֱלֹהֵינוּ וְהָיְתָה הַטּוֹב בְּעֵינָיו!" יואב מצליח להניס את צבא ארם וכאשר בני עמון רואים זאת הם נסוגים חזרה ומתבצרים בעירם.

טו-יט: המערכה נגד שבטי ארם עתה נערכים שבטי ארם למערכה שניה, והפעם מגייסים גם את שבטיהם "אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַנְּהָר" ובראשם "שׁוֹבֵב שָׁר-צָבָא הַדְּדַעְזָר"; זוהי מערכה גדולה וקשה אליה יוצא דוד

חידת התמצאות: מדוע היה מפיבשת נכה רגלים? איתור התשובה בפרק י: "בֶּן חָמֵשׁ שָׁנָיִם הָיָה בָּבָא שְׁמַעַת שָׂאוּל וַיהוֹנָתָן מִיִּזְרְעֵאל וַתִּשְׁאַהֵוּ אִמָּנָתוֹ וַתִּגַּס וַיְהִי בְּחַפְזָה לָנוּס וַיִּפֹּל וַיִּפְסַח".

מכיר בן עמיאל נזכר גם בהמשך הספר והוא אחד המנהיגים המקומיים בעבר הירדן מזרחי.

חסד עם נחש! המעשה של דוד מעור תמיהה רבה. ראשית, לא מצינו בשום מקום בכתוב מה היה החסד של נחש עם דוד, אך תמוה מכך הוא עצם היחס של דוד אל נחש. הלא אנו מכירים את נחש העמוני ממלחמותיו בשאול (שמ"א יא א-ב; יב יב). נחש היה אויב קשה של עם ישראל וכיצד מבקש דוד לגמול לו חסד? במדרש חז"ל מובא כי דוד ביקש לגמול חסד על טובה פרטית שעשה נחש עם משפחתו שעה שנמלטו מיד שאול: "אמר רבי אלעזר בן פדת מה חסד עשה נחש עם דוד? אלא כשהיה דוד בורח מן שאול, הלך דוד וכל בית אביו אצל בני מואב... עמד מלך מואב והרג לאביו ולאמו ולאחיו של דוד ולא נשתיר מהם אלא אח אחד וברח ממלך מואב והלך אצל נחש מלך בני עמון. שלח מלך מואב ואמר לנחש שמא בא אצלך אחד מאחי דוד? אמר לו לא, ושמרנו עד שבא דוד, לכך אמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש". בכל מקרה, נסיון זה של דוד לעשות חסד עם הממלכה העוינת לא עלה יפה, ובעצת עבדיו החליט נחש לבזות את המשלחת ואת כבוד ישראל.

נלחמים על הכבוד המלחמה המתוארת בפרק מתפתחת כתגובה למעשה: חנון ביזה את שליחי דוד, ודוד הגיב על כך בתגובה צבאית. ארם באו לעזרת עמון וכך התלקחה מלחמה בינלאומית. שיקולים של עמידה על כבוד, ושימור הרתעה הם שיקולים לאומיים אשר משפיעים על מעמדו של העם ועל בטחונו. בהמשך הפרק אנו למדים כי בני עמון ומלכי ארם פחדו והורתעו מכוחו של עם ישראל.

השימוש במפה המערכה הראשונה כנגד רבת עמון, וכנגד שבטי ארם הסמוכים שנחלצו לעזרה ("ארם בית רחוב", "ארם דמשק", "ארם צובה" וארם "מעכה"). למערכה השניה נזעקים גם "אַרְם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַנְּהָר" השוכנים בין הפרת לחידקל ("אַרְם נְהָרַיִם"). ניתן להשתמש ב**מפות התנ"ך באתר הרצוג** ולהגדיר את המקומות המבוקשים על המפה. מקומה של רבת עמון באותו המקום בו נמצאת כיום בירתה של ירדן ונושאת אותו השם ("עמאן").

חזק! כאשר חצה יואב את הכוחות בינו לבין אבישי הוא נושא דברי חיזוק ואמונה, וראוי להשתהות בהם. ארבע פעמים מופיע השורש ח,ז,ק בדברי יואב. ראשית, אם יחזק האויב יבואו איש לעזרת רעהו לישועה, ושנית, כי בכוחם עצמם להתחזק יחד למען העם ולמען ארץ ה': "חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד-עַמְּנוּ וּבְעַד עָרֵי אֱלֹהֵינוּ!" אולם בזאת לא תמו דברי יואב לאבישי. חתימת דבריו

<p>היא: "וְהָיָה יַעֲקֹב הַטּוֹב בְּעֵינָיו!" האדם צריך להכיר כי על אף השתדלותו לפעול כפי כוחו אין הדברים תלויים רק בו, ותוצאת המעשים נתונה בידי שמים.</p> <p>מה עלה בגורל רבת עמון? בשלבים המתוארים בפרקנו המלחמה אשר החלה כנגד המתבצרים ברבת עמון הוסטה והתפתחה למלחמה כוללת כנגד שבטי ארם בצפון. השלב הבא התרחש כעבור שנה והוא מתואר בתחילת פרק י"א "וַיְהִי לְתַשׁוּבַת הַשָּׁנָה... וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת יוֹאָב... וַיִּשְׁחַתּוּ אֶת בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּצְרוּ עַל רֵבֵה" ובהמשך בפרק י"ב (פס' כו-לא) – "וַיִּלָּחֶם יוֹאָב, בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּלְכַּד אֶת עִיר הַמְּלוּכָה... וַיֶּאֱסֹף דָּוִד אֶת כָּל הָעָם וַיִּלַּךְ רֵבֵהָ וַיִּלָּחֶם בָּהּ... וַיִּקַּח אֶת עֵטְרַת מַלְכָּם מֵעַל רִאשׁוֹ... וְאֶת הָעָם אֲשֶׁר בָּהּ הוֹצִיא וַיִּשֶׂם בַּמַּגֶּרֶה וּבְחֶרֶץ הַבְּרָזָל...". סיפור המערכה השניה כנגד עמון הוא גם סיפור המסגרת למעשה דוד ובת שבע, אשר ארע במהלכו.</p>	<p>עצמו עם "כָּל יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן"; דוד מכה בארמים מכה קשה ומרתיעה "שָׁבַע מְאוֹת רֶכֶב וְאַרְבָּעִים אֶלְפֵי פָרָשִׁים... וַיֵּרְאוּ כָּל הַמְּלָכִים כִּי נִגְפוּ... וַיִּשְׁלְמוּ אֶת-יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבְדוּם.. וַיֵּרְאוּ אָרָם לְהוֹשִׁיעַ עוֹד אֶת בְּנֵי עַמּוֹן".</p>	
--	---	--